

Valle de Arán vendido en 1385, Salardú y su imagen del Santo Cristo (Siglo IX), Nuestra Señora de Montgarri, Independencia del Valle de Aran. (Siglo X), Los luteranos en este Valle... Mòstren eth coneishement dera istòria dera Val e dera istòria en generau, defen-sant tostemp era sua postura e conviccion catoliques.

Un viatge que Condò tornèc entara *Val d' Aran* tròbe en *Bernat Sarrieu*, escrivan e lingüista der entorn de Luishon, ar amic, ath sabi que le sap ensenhar era normativa lingüística e qu'èr aranés, ei gascon e per tant lengua occitana e que cau trabalhar-lo, cuedar-lo, pulir-lo, produïnt e deishant plasmat eth maxim possible dera riquesa d'aguesta tradicion orau de forma escrita. Condò comprenec perfèctament e vedec clarís-sim eth camin que calie agarrar. Volie trobar es sues origines a trauès dera sua lengua, d'aquera lengua mairau que parlaue damb era família, qu'auie sentut en braça de sa mare en poblet de Montcorbau, d'aquera lengua dera infantesa qu'auie parlat damb es mainatges e es vesins e que rebrebaue d'aqueres cahuades ath cant deth huec enes sers d'iuèrn, d'aguesta lengua que parlaue damb es sòns feligresi e amics... En definitiva d'aguesta lengua deth sòn país qu'estimaue e qu'ère a on se neurien es sues arraitz. Condò a trauès dera sua òbra hè der aranés ua lengua de libertat, ua lengua plea de musica e d'armonia, ua lengua melodica e la porte a un punt sublim de beresa e musicalitat. Condò ei conscient que contribuís ara causa lingüística e culturau deth sòn pòble aranés e ath reneishment dera lengua e cultura occitanes.

En 1915 se publique en *Butlletí de Dialectologia Catalana* der Institut d'Estudis Catalans eth **Vocabulari aranés** a on Condò dèishe eth testimonni damb traduccion e explicacion en catalan de lèu 1400 paraules coma eth les a sentut e les articule. Aguest siguec un utís important emplegat ans dempús per Joan Coromines entà investigar e redigir era sua tèsi doctorau *Vocabulario Aranés*, publicada en 1931. Condò, coma lingüista, hec diuèrses recèrques qu'an quedat enes sòns manuscrits e que son objècte de referéncia enes trabalhs lexicaus e gramaticaus posteriors, sus era lengua d'Aran.

Ena sua produccion destaquen poèmes d'ua riquesa excellenta: **Era Cançon deth praube o Er Amoinaire, Loenh dera patria, Gòis dera Mair de Dieu des Desamparats, Era Net de Sant Joan, Ath dauant deth Sant Cristo de Salardú, Es Aranesi, noblesa e fidelitat, Victòria des Aranesi en 1597, Era Veu deth Campanau, Òda a Salardú, Eth pastor as estrelhes, Eth darrèr cant der Om...** a on podem gaudir des sòns coneishements istorics, dera sua forma de pensar e deth sòn amor pera Val d' Aran.

Eth poèma mès coneishut de Condò, **Era Val d' Aran**, ei un cant ara tèrra, que siguec premiat enes *Jòcs Floraus de Lhèida* en 1912. Ei

ua composicion de vèrsi d'art major format per tretze quartèts damb er esquèma A,B,A,B. Li cante ara Val, as sues montanhes, ara sua soletat, as flors, as mines, as aigües, ar aislament; ei un planh que cante ara istòria qu'a passat de pares a hilhs e qu'as aranesi aumplís d'orgulh; cante ara lengua e ac ditz damb paraules polides e sentudes qu'es aranesi en entener-la o recitar-la dificilament non s'emocionen. Ei un cant integre as valors culturaus dera Val.

D'ua manèra o de ua auta era musica formaue part deth mestier de capelhan e Condò tanben dominaue aguesta disciplina. Ara vista des manuscrits des partitures que creèc, podem dedusir qu'auie un bon domeni de composicion e d'armonia.

Autant ena òbra lirica coma en pròsa se respire er amor peth sòn país, pera sua lengua, e un gran coneishement documentat dera sua istòria e dera tradicion orau des sues legendes. Condò auec un entusiasme molt gran per tot lo qu'ère aranés. Tanben hè pròva d'ua grana fe religiosa, amor a Diu e devocion pes diferents advocacions as santuaris dera Val.

Mn. Jusèp Condò Sambeat siguec un òme de glèisa, de caritat, d'amor, de justícia, onèst, culte, patriòta, erudit e critic damb es circumstàncies que convisquec. Escriuec damb tres plumes: era catalana, era castelhana e era aranesa, estant sabedor que damb aguesta darrèra prenie part dera prumèra reneishença literària aranesa. Condò ère conscient que damb eth sòn trabalh ajudaue a reviscolar era grana lengua occitana, que visquec eth gran moment daurat ena Edat Mieja damb es trobadors.

Jèp de Montoya e Parra (President der IEA-AALO)

«Tònho» **Castèl Varela** (Membre corresponent der IEA-AALO)

Damb era colaboracion de:

 Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

 INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

 Diputació de Lleida

 Conselh Generau d'Aran

 BAQUEIRA/BERET

JUSÈP CONDÒ SAMBEAT

INSTITUT D'ESTUDIS ARANESI
Acadèmia aranesa dera lengua occitana

JUSÈP CONDÒ SAMBEAT

Mossen Jusèp Condò Sambeat neishec en *Montcorbau* eth 29 de març de 1867 e anèc tà estudi en *Betlan*, perque en *Montcorbau* non i auie escòla. Dempús anèc tres ans entath seminari menor de *Vielha* a on estudièc gramatica, umanitats e latin.

Damb catorze ans se n'anèc tath Seminari d'Era Sèu d'Urgelh (1881-1891), a on i siguec dètz ans. Sigueren tretze ans dedicadi ar estudi e ara pregària e damb un pialèr de temps tà liéger e sustot entà pensar. Obtenguec ua formacion ampla en umanitats, teologia, filosofia, morau, patristica, escolastica, latin e grèc. Aguestes dues lengues li permeteren d'entrar en contacte des deth començament damb es autors classics, qu'èren de lectura obligada.

Ua circumstància qu'afavoric era orientacion literària de Condò siguec era coincidècia dera sua etapa formativa en seminari damb era *Renaixença Catalana*. Jusèp Condò, qu'ère amassa damb dus seminaristes aranesi, Rafael Nart Arjó de Vielha e Agustín Puyol Safont de Bossòst¹, se higec de manèra entosiasmada ad aguest moviment escriuent polides òbres, en catalan, ua lengua que dominaue ara perfeccion. Ère era epòca de Jacint Verdaguer, qu'ère 22 ans mès gran que Condò. Eth capelhan aranesi liegec a Mossen Cinto e s'inspirèc des granes produccions deth poèta catalan. Quan publicuèc *Canigó*, Condò auie 19 ans.

En 1890 damb 23 ans d'edat, damb motiu d'ua serada literària celebrada en seminari, en aonor ath bisbe Monsenhor Salvador Casañas, siguec premiat peth sòn prumèr poèma **Mon primer ram**.

En ues nòtes hètes per M^a. Carme Campà² podem liéger coma sa mair qu'auie coneishut a Mn. Condò le descriu coma un òme de talha mieja tirant a naut, de complexion fòrta, trèts acusats e rosat de cara, molt simpatic e molt dubèrt d'esperit.

Jusèp Condò siguec ordenat sacerdot en 1891 en *Era Sèu d'Urgelh* damb 24 ans d'edat e siguec destinat coma coadjutor entà *Salhent de Montaniselh*, apròp d'*Organhà* en *Naut Urgelh*. En 1892 concursèc en Certamen Literari dera Acadèmia Mariana de Lhèida damb eth poèma **La vida d'una mare**³ composicion dividida en sèt cants e mès de 1300 vèrsi, en 197 estròfes damb diuèrses metriques e rimes. En agost de 1893 siguec traslatat entà *Gabassa de la Sal*, pòble d'Era Litèra qu'apartenh ara *Diocèsi d'Urgelh*, ena província d'Òsca. Eth paisatge arid, tan diferent deth *Naut Urgelh* e mès encara dera *Val d'Aran*, damb olivèrs, ametlèrs,

alsines, vinha e gran, trasladèren ath nòste capelhan e escrivan a un conformisme e predisposicion a desvolopar milhor se cau eth sòn exercici espirituauc damb aguestes gents nòbles e adobades pera sobrietat.

Acitau auèc eth temps de reflexionar e d'escriuer entara Acadèmia Mariana de Lhèida a on presente es poèmes **L' Sol d' Espanya** (1893)⁴, **Los dolors de Maria** (1894), **Maria als pecadors** (1896)⁵, **La Festa de l'Acadèmia** (1896) e **Lleyda a Maria Santíssima** (1898)⁶. Era figura dera Vèrge Maria pren ua grana fòrça coma protectora dera gent e dera tèrra.

Condò siguec sòci deth *Centre Excursionista de Catalonha*, que l'acabèc de calar en un moviment d'entosiastes per amor ara tèrra, as paisatges, ara cultura, ara etnologia, ath folclòr, ara lengua, as costums e ath crèdo cristian damb eth sòn rituauc. En Centre Excursionista acabèc de neurir eth sòn esperit poetic e patriotic.

En aqueri ans escriuec entath *Bulletin* deth Centre Excurionista de *Catalonha* articles coma **Tradicions i costums de la Vall d'Aran** en que hè referècia as pòbles desapareishudi de *Sant Vicenç*, *Sant Julian*, *Santa Gemma* e *Sant Germés*, toti eri en terçon de *Marcatosa*, d'a on ei hilh. En article recuelh es formes de crompar, compdabilizar e pagar a trauès dera talha, era forma de mercar e senhalar es tauèrnes e ostaus damb un ram o branca de pin ath cap dera pòrta d'entrada, eth pagament en espècies de hormatge, pan e vin, era entrada as joeni deth pòble per part d'aqueri que se vòlen maridar se non vòlen que les hèsquen un calhauari, era hèsta des estudiants de prumères letres eth dia de *Sant Vicenç Ferrer*, era *Net de Sant Joan* damb era crema des haros e halhes...

En *Bulletin* deth *Centre Excursionista de Catalonha*, deth qu'auie estat nomenat sòci delegat, trobam er article sus **Gabassa** a on hè ua descripcion deth pòble e deth lenguatge arremassant ua relacion de mots peculiars deth madeish e deth sòn torn.⁷ I trobaram era explicacion dera tradicion de **La Brama**, damb ua morau hèta per ua nòvia dolguda dempús de qu'eth sòn nòvi veude non sabesse aplacar un calhauari hèt pes gojats deth pòble, e **Los Acataments**, sus un hèt miraculós que passèc

4. Premiat damb era «Azutzena de Plata» Jòcs Floraus dera Acadèmia Mariana de Lhèida. An 1893. Dedicat a Nòsta Senhora de Vallirana.

5. Poèma premiat enes Jòcs Floraus dera Acadèmia Mariana de Lhèida. An 1896. Dedicat a Nòsta Senhora deth Camin.

6. Poèma premiat damb era «Flor de Lis» enes Jòcs Floraus dera Acadèmia Mariana de Lhèida. An 1898.

7. « ... Aquet (llenguatge) ni és català ni castellà, sino una barreja d'abdós que a voltes fa riure, pero tira més al primer, de manera qu' un castellà diria qu' enrahonon lo català pur, encare que per un fill de Catalunya no és més qu' un enderroch de la nostra aymada llengua.. Lo que més diferencia aquesta parla de la nostra és la pronunciació castellanizada : això sol li fa perdre totes les belleses, si cap n' hi quedava del català. De la I, després de b ò p, ne fan ll, com per exemple : plat, blat, ho pronuncien pllat, bllat. ... »

1. Conferències de Mossen Jusèp Amiel Solé sus Mn. Condò en Centenari dera mòrt.

2. Conferècia pronunciada en Institut d' Estudis Ilerdencs en Lhèida en noveme de 1990.

3. Premiat en Certamen Hispanoamerican convocat pera Acadèmia Mariana de Lhèida. An 1892.

en madeish pòble a on dus gojats pretenents dera madeisha gojata auent-se citat a un duèl, se perdonen dempús dera hèsta de *Còrpus*. Ei interessant en aguesti dus documents eth recuelh filologic deth dialècte peculiar d'Era Litèra.

Destinat dempús en *Moror de la Conca*, ei a on escriuec era major part deth libe **Escuela de perfección sacerdotal o Meditaciones para los sacerdotes sobre la perfección**. En aguest libe podem remercar eth coneishement exhaustiu de Condò sus era Bíblia e es maximes dades a trauès deth temps pera Glèisa.

Mn. Condò seguic concursant enes *Jòcs Floraus* dera Acadèmia Mariana de Lhèida e en *Moror* seguic estant delegat deth *Centre Excursionista de Catalonha* e seguic enviant escrits entath sòn bulletin: **Flors velles, Sant Miquel del Congost, La Cova d'Or, La Vila de Nou, Etimologia del Pallars** (1898) ... mòstres dera sua grana produccion.

En 1905 tornèc entara *Val d'Aran* coma econòm de Gessa. Condò escriuec **Era Cançon dera Garona**, e era **Cançon dera Noguèra Palharsa** neishuda en *Plan de Beret*, e per tant aranesa, però que marche cap ath *Palhars*. *Era Garona*, en agarrar-le era auança a marchat *Aran enjós*. En tot mostrar un coneishement exquisit hè ua preciosa descripcion orografica, topografica e istorica laguens dera mès bèra rima, de tot çò que tròbe ath sòn pas.

Era òbra en pròsa mes longa de Condò ei era novèla d'**Era Isla des Diamants**. Ei ua òbra molt imaginativa. Se tracte d'ua isla desèrta, totaument entornejada d'acantilats ara que se pòt arribar sonque per aire. Es protagonistes fabriquen un veïcul tèrra-mar-aire, propulsat per energia solara, damb eth qu'arriben ara auta punta deth mon, hènt-le a servir coma coche, vaishèth o avion depenent des besonhs. Penètren ena isla, rica en òr e diamants, damb tèrra fertila e atrauèssada per rius. Aquiu bastissen ua petita *Val d'Aran* que dus matrimònis de joeni aranesi e es abitants d'ua isla vesia pòblen. Ena òbra Condò mòstre un papèr critic damb er abandonament qu'eth govèrn espanhòl hè dera *Val d'Aran* e profetize era oficialitat dera sua lengua e era escòla en aranesi.

Ena noveleta **Sang Nòble e Sang deth Pòble**, enfronte era noblesa dera sang damb era noblesa deth còr; explique damb realisme era vida de darrèrs deth sègle XIX ena *Val d'Aran*. Denòncie er abús que de viatges i auie per part des òmes cap as hemnes e situe a Condò coma vanguardista ena defensa e liberacion dera hemna.

Dempús de retornar entara Val d'Aran escriu **Cantos al Valle de Arán "Vallis ad Aram"**. En aguesti cants damb eth subtítol de **Episodios históricos y de costumbres** trobam tanben es títols de **El Convento y Santuario de Mitj-Aran, La peste del año 1349, El**